

Nr 13.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående skyldighet att avlämna för bibliotek avsedda exemplar av tryckt skrift.

Genom en den 10 december 1948 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 11, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagda i statsrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att, under förutsättning att av riksdagen såsom vilande antaget förslag till tryckfrihetsförordning varder slutligen godkänt, antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag angående skyldighet att avlämna för bibliotek avsedda exemplar av tryckt skrift.

I fråga om de skäl, som anförts till stöd för lagförslaget, får utskottet, i den mån de icke redovisas här nedan, hänvisa till propositionen.

I ärendet har till utskottet inkommit en skrivelse undertecknad av riksbibliotekarien samt överbibliotekarierna vid Lunds och Uppsala universitetsbibliotek och Göteborgs stadsbibliotek.

Inledning.

Nu gällande tryckfrihetsförordning innehåller i § 1 25:o bestämmelser angående skyldighet för boktryckare att avlämna för bibliotek avsedda exemplar av tryckt skrift. Även i det förslag till ny tryckfrihetsförordning, som ursprungligen framlagts av 1944 års tryckfrihetssakkunniga (SOU 1947: 60) och som efter remissbehandling genom proposition nr 230 förelades 1948 års riksdag, funnos stadganden rörande sådan leveransskyldighet upptagna; härtill anslöto sig bestämmelser angående motsvarande leverans i vissa fall av skrifter, som tryckts utom riket.

I konstitutionsutskottets utlåtande nr 30 i anledning av propositionen (s. 40) anförde emellertid utskottet, att nu avsedda bestämmelser helt saknade tryckfrihetsrättslig betydelse och att regleringen av frågan därför lämpligen kunde överföras till annan lagstiftning, därvid vissa önskemål som upptagits i den inom första kammaren väckta motionen nr 388 av herr Holmbäck borde beaktas. Utskottet förordade därför, att i tryckfrihetsförordningen (4 kap. 7 § och 13 kap. 4 §), såvitt angår skyldigheten att avlämna för bibliotek avsedda exemplar av tryckt skrift, skulle angivas endast att bestämmelser därom meddelas i lag.

Vid antagandet av förslag till ny tryckfrihetsförordning såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling biföll riksdagen vad utskottet sålunda för-

ordat. På förslag av utskottet hemställde riksdagen vidare i skrivelse den 20 juli 1948 nr 444, att Kungl. Maj:t till nästa års riksdag måtte framlägga förslag till lag angående skyldighet för boktryckare att avlämna för bibliotek avsedda exemplar av tryckt skrift och att vad i motionen I: 388 hemställts härvid måtte beaktas. Motionens yrkande anges närmare i det följande.

Departementschefen.

Efter att ha redogjort för bl. a. innehållet i förenämnda proposition nr 230 och motion nr I: 388, såvitt nu har betydelse, har *föredragande departementschefen, statsrådet Zetterberg*, anfört bl. a. följande:

»Syftet med leveranserna av tryckta skrifter till biblioteken är att möjliggöra fullständiga samlingar av det inhemska trycket för vetenskaplig forskning och andra kulturella ändamål. Särskilt i fråga om småtryck och andra skrifter med ringa spridning är det knappast praktiskt möjligt för biblioteken att få fullständiga samlingar annat än genom leveransskyldighet för tryckerierna.

På grund av det nu angivna syftet är det uppenbart att leveranser, liksom hittills, böra ske till kungl. biblioteket och universitetsbiblioteken. Såsom anförts i de tryckfrihetsakkunnigas betänkande torde det på grund av den ställning såsom vetenskapligt bibliotek som Göteborgs stadsbibliotek intar vara motiverat att även detta bibliotek erhåller biblioteksexemplar. Leveranser till något annat bibliotek än de nu angivna eller partiella leveranser av vissa tryckalster till särskilda institutioner, såsom krigsarkivet ifrågasatt beträffande separat tryckta kartor, torde däremot icke böra åläggas tryckerierna.

Beträffande leveransernas omfattning bör den allmänna utgångspunkten vara att allt som är att hänföra till tryckt skrift i tryckfrihetsförordningens mening skall levereras till biblioteken. Härav följer att leveranserna icke komma att omfatta skrifter som mångfaldigats på annat sätt än genom tryckpress. Vissa skäl kunna väl anföras för att även t. ex. stencilerade vetenskapliga arbeten böra levereras och bevaras i biblioteken. Det torde emellertid icke vara lämpligt att vid bestämmande av leveransskyldighetens omfattning frångå den begreppsbestämning som ligger till grund för tryckfrihetsförordningens tillämplighet.

Den angivna utgångspunkten innebär även att endast skrifter som utlämnats till salu eller för spridning på annat sätt omfattas av leveransskyldigheten. I den mån det förekommer att skrifter framställas i tryck men icke utgivas, äro således dessa undantagna från leveransskyldigheten.

Liksom hittills torde undantag från leveransskyldigheten böra gälla i fråga om tillfällighetstryck. Bestämmelserna härom torde emellertid icke böra omfatta annat än sådant som uppenbarligen icke behöver samlas och bevaras i biblioteken. I den mån tvekan härom föreligger bör det tillkom-

ma biblioteken att själva företaga erforderlig gallring och således något generellt undantag icke föreskrivas.

Med hänsyn härtill torde, såsom hemställts i motionen I: 388 vid 1948 års riksdag, något undantag för 'bildtryck' icke böra göras och ej heller för 'annat affärstryck'. Undantaget synes sålunda lämpligen kunna omfatta 'visitkort och notifikationer, adresskort, etiketter, blanketter, reklam- och emballagetryck och därmed jämförliga tryckalster'.»

Efter att ha framhållit, att en utvidgning av leveransskyldigheten till att omfatta även vissa utrikes tryckta skrifter torde vara motiverad, förordar departementschefen i denna del regler, som överensstämmer med den föreslagna tryckfrihetsförordningens bestämmelser om avgivande av gransknings-exemplar av utrikes tryckt skrift. Såsom tidpunkt för lagens ikraftträdande föreslås den 1 januari 1950, då den nya tryckfrihetsförordningen avses skola träda i tillämpning.

Biblioteksexemplar från likartade upplagor av samma skrift.

I 3 § av lagförslaget stadgas, att om boktryckare av tryckt skrift framställer flera upplagor med oförändrat innehåll, han ej är skyldig att avlämna biblioteksexemplar från mer än en sådan upplaga.

Tryckfrihetssakkunniga uttalade i sitt betänkande i denna del i huvudsak följande:

Vid tryckning särskilt av böcker förekommer att flera upplagor tryckas samtidigt. Upplagorna ha samma innehåll; endast upplagans beteckning på titelsidan är olika. Det förekommer även att, sedan en skrift tryckts, sättningen får kvarstå för den händelse ytterligare tryckning skulle erfordras. Vid fortsatt tryckning kan då förekomma att endast upplagans beteckning ändras. Arkivleveransernas syfte är, såsom tidigare anförts, att möjliggöra fullständiga samlingar av allt svenskt tryck för vetenskapligt och liknande ändamål. Ur denna synpunkt kan det ofta vara tillräckligt, att endast ett exemplar lämnas av flera helt lika upplagor. Även eljest torde det kunna förekomma att tryckta skrifter, ehuru de icke äro att hänföra till bild- eller tillfällighetstryck, äro sådana att de icke behöva bevaras i biblioteken och att därför arkivleveranser icke behöva utkrävas. Bl. a. för att dylika frågor skola kunna regleras, har i förslaget intagits en bestämmelse, enligt vilken Kungl. Maj:t äger medgiva vissa undantag från leveransplikten.

I *yttranden* över de sakkunnigas betänkande framhölls beträffande arkivleverans av skilda upplagor från bibliotekens sida vikten av att alla upplagor levererades, särskilt då bearbetningar förekommit. Enligt bibliotekens mening behövde å andra sidan vissa omtryck icke arkiveras. *Överbibliotekarien vid universitetsbiblioteket i Lund* ansåge denna fråga lämpligast kunna lösas sålunda, att leveransplikten även för vissa omtryck bibehölls i full utsträckning men att biblioteken berättigades att, där så ansåges lämpligt, till boktryckaren returnera insända arkivexemplar av rena omtryck. *Svenska boktryckareföreningen* ifrågasatte, om icke skyldigheten att avgiva gransknings- och arkivexemplar borde bortfalla vid utgivande av nya, oförändrade

upplagor av skrifter, varav sådana exemplar redan levererats. Något egentligt ändamål syntes en sådan skyldighet icke tjäna, men utan tvekan vore den boktryckarna till både kostnad och besvär.

Föredragande departementschefen erinrade i *propositionen nr 230 till 1948 års riksdag* beträffande denna fråga om ett stadgande i 4 kap. 7 § fjärde stycket sista punkten i propositionens förslag till tryckfrihetsförordning, enligt vilket Kungl. Maj:t bemyndigades meddela de närmare bestämmelser om undantag från leveransskyldigheten, som kunde vara påkallade. Vid dessa föreskrifters utfärdande kunde enligt departementschefen även frågan om arkivleverans av omtryckta upplagor erhålla en praktisk lösning.

Som motivering till bestämmelserna i ovan återgivna 3 § i det nu föreliggande lagförslaget har departementschefen i *förevarande proposition till årets riksdag* anfört följande:

Beträffande sådana fall då boktryckaren framställer flera upplagor med oförändrat innehåll torde böra föreskrivas, att han ej är skyldig avlämna biblioteksexemplar från mer än en sådan upplaga. Detta bör gälla oavsett om upplagans beteckning ändras eller ej. Det avgörande är om någon ändring av innehållet vidtages; om så sker, inträder skyldighet att lämna biblioteksexemplar även av den nya tryckningen eller upplagan. Jag vill understryka att vad nu sagts endast gäller biblioteksexemplaren. I fråga om granskningsexemplar framgår av tryckfrihetsförordningen att exemplar skall lämnas av varje upplaga.

I den inledningsvis omförmälda skrivelsen ha *riksbibliotekarien* och *överbibliotekarierna* rörande denna fråga anfört:

»Förslaget skulle innebära en väsentlig inskränkning i boktryckeriernas leveransskyldighet gentemot biblioteken. Följderna av denna inskränkning skulle bli avsevärda. Om de flesta skönlitterära verk gäller att de omtryckas med oförändrat innehåll. Biblioteken skulle i dessa fall erhålla endast en upplaga. Men ett sådant förhållande skulle medföra de allvarligaste konsekvenser för landets litteraturhistoriska forskning. Detta framgår måhända klarast, om man föreställer sig vilka verkningarna skulle varit, därest en sådan lagbestämmelse förelegat för några decennier sedan. Av t. ex. Strindbergs och Selma Lagerlöfs, Heidenstams och Frödings diktverk som utövat ett avgörande inflytande på vår litterära utveckling och som med säkerhet komma att i framtiden bli föremål för en intensiv forskning, skulle biblioteken nu endast äga *en* upplaga, kanske icke ens den första. Den jämförande litteraturhistoriska forskningen skulle vara avsevärt försvårad. Genom förslitning skulle det enda exemplaret befinna sig i ett sådant skick, att det knappast skulle kunna bevaras till framtida vetenskapligt arbete. Och liknande förhållanden skulle i många fall gälla även i fråga om annat tryck än skönlitteraturen.

Det är emellertid uppenbart att viss inskränkning i leveransen kunde innebära en besparing såväl av arbete som av utrymme för biblioteken. En sådan inskränkning kunde tänkas särskilt beträffande den till svenska översatta utländska skönlitteraturen. Den skulle kunna komma till användning även beträffande vissa andra tryckkategorier. Det framlagda lagförslaget ger också god möjlighet att på ett fullt tillfredsställande sätt tillgodose alla önskvärda behov av inskränkningar. Det heter i 2 § andra stycket:

'Konungen äger ock i andra fall medgiva undantag från vad i 1 § föreskrivits.'

Utöver vad vi hittills anfört torde en annan synpunkt förtjäna beaktande. Genom hittillsvarande generella leveransskyldighet ha biblioteken varit i stånd att tillhandagå allmänna institutioner och enskilda forskare med sådana uppgifter som kunna ge en klar bild av en tryckt skrifs spridning. De ha också kunnat lämna det statistiska material, som erfordras för att vinna en uppfattning om den svenska boktryckeriindustriens årliga produktion. Det är av vikt att denna bibliotekens funktionsduglighet såsom informationskällor såväl ur allmän samhällelig synpunkt som för enskild forskares räkning icke allvarligt inskränkes. Lämpliga metoder att förebygga en sådan olägenhet torde Kungl. Maj:t efter bibliotekens hörande kunna föreskriva.

På grund av de skäl vi återopat synes det oss lämpligast att 3 § helt utgår ur lagtexten.»

Utskottet.

I samband med behandlingen av det vilande förslaget till tryckfrihetsförordning förordade konstitutionsutskottet vid fjolårets riksdag, att bestämmelserna om tryckeriernas leveransskyldighet till biblioteken skulle utbrytas ur den nya tryckfrihetsförordningen och överföras till särskild lagstiftning. Riksdagen hemställde i anledning härav i skrivelse till Kungl. Maj:t om proposition i ämnet till detta år. Genom förevarande proposition har i enlighet härmed för innevarande riksdag framlagts förslag till lag angående skyldighet att avlämna för bibliotek avsedda exemplar av tryckt skrift.

Lagförslaget har utformats i nära överensstämmelse med de i det vilande förslaget till tryckfrihetsförordning intagna reglerna om avlämnande av granskningsexemplar. Emellertid ha vissa skiljaktigheter ansetts befogade med hänsyn till att granskningsexemplaren och biblioteksexemplaren avgivas för olika ändamål. Medan de förra lämnas i kontrollsyfte, är leveransen av de senare avsedd att möjliggöra fullständiga samlingar av det inhemska trycket för vetenskaplig forskning och andra kulturella ändamål.

I enlighet med de av fjolårets riksdag uttalade önskemålen skola enligt förslaget biblioteksexemplar levereras av visst bild- och tillfällighetstryck, varav granskningsexemplar enligt 4 kap. 7 § tredje stycket förslaget till tryckfrihetsförordning icke skall avlämnas, t. ex. av affärstryck. Biblioteken komma härigenom att få tillgång till bl. a. sådant affärstryck som priskuranter och varukataloger, vilket kan bliva av betydelse för framtida ekonomisk-historisk forskning.

Emellertid innehåller förslaget även en avvikelse i motsatt riktning. Under det att granskningsexemplar liksom hittills skall avlämnas av varje upplaga av tryckt skrift, har i 3 § av lagförslaget intagits en ny bestämmelse, enligt vilken boktryckare, som av tryckt skrift framställer flera upplagor med oförändrat innehåll, icke är skyldig att avlämna biblioteksexemplar från mer än en sådan upplaga.

För närvarande gäller att arkivexemplar levereras av alla utkommande upplagor utan någon begränsning. Den föreslagna nya regeln, som torde ha

föranletts av önskemål från tryckeriernas sida om lättnad i deras leveransskyldighet, bygger på den förutsättningen, att man kan skilja på upplaga av oförändrat innehåll och annan upplaga. Emellertid torde erfarenheten giva vid handen, att någon bestämd skiljelinje ofta icke kan uppdragas. Icke minst skönlitterära författare företaga ej sällan i nya upplagor av sina arbeten smärre rättelser och tillägg, vilka icke giva verket ett nytt innehåll men vilka ändock ofta visa sig vara nog så betydelsefulla ur litteraturhistorisk eller annan synpunkt. Det är av vikt, att centralbiblioteken även framgent kunna tillhandagå forskare med fullständiga sviter av olika verks samtliga upplagor. Någon inskränkning i den nuvarande leveransskyldigheten i fråga om exempelvis inhemska skönlitterära arbeten bör därför icke ifrågakomma.

Å andra sidan torde tryckeriernas leveransplikt i nu förevarande hänseende kunna uppmjukas beträffande viss litteratur. Nya upplagor av t. ex. översättningar av utländska bestsellers äro ofta rena omtryck, vilka sakna större betydelse för biblioteken. Undantag från leveransskyldigheten torde i dylika fall kunna visa sig motiverade. I den mån sådana undantag medgivas, bör emellertid avgörandet icke läggas i tryckeriernas hand. Erforderliga föreskrifter för frågans lösande kunna lämpligen utfärdas av Kungl. Maj:t i administrativ väg med stöd av fullmaktsbestämmelsen i förslagets 2 § andra stycket, något som för övrigt förutsatts av såväl tryckfrihetssakkunniga som departementschefen i propositionen till fjolårets riksdag.

På nu anförda skäl får utskottet föreslå, att 3 § måtte utgå ur lagförslaget. I anledning härav erfordras en omnumrering av de följande paragraferna jämte en därav betingad redaktionell ändring i 6 § första stycket av Kungl. Maj:ts förslag.

I övrigt har utskottet icke funnit anledning till erinran mot lagförslaget.

Under förutsättning, att riksdagen antager det av konstitutionsutskottet i memorial nr 10 anmälda förslaget till tryckfrihetsförordning, får första lagutskottet med stöd av vad ovan anförts hemställa,

att riksdagen — med förklaring, att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom förevarande proposition nr 11 framlagda lagförslaget — måtte för sin del antaga följande förslag till

Lag

angående skyldighet att avlämna för bibliotek avsedda exemplar av tryckt skrift.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Av varje tryckt skrift, som framställts här i riket och här utgivits, skall boktryckaren från upplagan avtaga och utan betalning till ettvarvt av kungl.

*(Kungl. Maj:ts förslag:)**(Utskottets förslag:)*

biblioteket, universitetsbiblioteken i Uppsala och Lund samt stadsbiblioteket i Göteborg avlämna ett exemplar (biblioteksexemplar).

2 §.

Vad i 1 § föreskrivits skall ej avse visitkort och notifikationer, adresskort, etiketter, blanketter, reklam- och emballagetryck och därmed jämförbara tryckalster.

Konungen äger ock i andra fall medgiva undantag från vad i 1 § föreskrivits.

3 §.

Framställer boktryckaren av tryckt skrift flera upplagor med oförändrat innehåll, vare han ej skyldig att avlämna biblioteksexemplar från mer än en sådan upplaga.

4 §.

Har boktryckare, i fall som avses i 4 kap. 5 § tryckfrihetsförordningen, låtit utsätta uppgift om sitt boktryckeri å skriften, ehuru denna helt eller delvis framställt å annat tryckeri, skall skyldigheten att avlämna biblioteksexemplar åvila honom.

3 §.

5 §.

Avlämnandet av biblioteksexemplar skall för varje halvt kalenderår ske inom tre månader från halvårets utgång.

Biblioteksexemplar skall vara fullständigt och felfritt samt i övrigt i samma skick som de för spridning avsedda exemplaren.

4 §.

6 §.

Vad i 1—3 och 5 §§ är stadgat äge motsvarande tillämpning beträffande skrift, som tryckts utom riket och utlämnats för spridning inom riket. Dock skall vad nu sagts gälla i fråga om periodisk skrift, endast om utgivningsbevis enligt vad därom är stadgat skall finnas för skriften eller ändock utfärdats, samt beträffande skrift som ej är periodisk, endast om skriften helt eller delvis är avfattad på svenska språket och ej införes allenast i enstaka exemplar.

5 §.

Vad i 1—2 och 4 §§ är stadgat äge motsvarande tillämpning beträffande skrift, som tryckts utom riket och utlämnats för spridning inom riket. Dock skall vad nu sagts gälla i fråga om periodisk skrift, endast om utgivningsbevis enligt vad därom är stadgat skall finnas för skriften eller ändock utfärdats, samt beträffande skrift som ej är periodisk, endast om skriften helt eller delvis är avfattad på svenska språket och ej införes allenast i enstaka exemplar.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

Den i första stycket föreskrivna skyldigheten att avlämna biblioteksexemplar skall i fråga om periodisk skrift åvila utgivaren och beträffande annan skrift förläggaren eller, om förläggare ej finnes, den som låtit utlämna skriften för spridning inom riket.

7 §.

6 §.

Avlämnas ej biblioteksexemplar enligt vad i denna lag är stadgat, vare straffet böter, lägst femtio och högst trehundra kronor. Domstol äge ock på talan av allmän åklagare genom vite tillhålla den försumlige att fullgöra sin skyldighet.

Böter och viten som ådömas enligt denna lag tillfalla kronan.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1950.

Stockholm den 3 mars 1949.

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Lodenius,* Lindblom, fruor Sjöström-Bengtsson, Lindström, herrar Lindgren, John Wiktor Jonsson* och Löthner;

från andra kammaren: herrar Rylander, Hedlund i Östersund, Olsson i Mellerud, Werner, Landgren, Anthy, Andersson i Mölndal och Fagerholm.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.